

Marek RAWECKI¹

Wydział Architektury, Politechnika Śląska w Gliwicach

AUSCHWITZ-BIRKENAU W KONTEKŚCIE MIASTA I GMINY OŚWIĘCIM

Streszczenie. W artykule przedstawiono społeczne uwarunkowania ochrony konserwatorskiej byłego niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz-Birkenau na obszarach otaczających Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau. Opisano historię ustanawiania kolejnych stref ochronnych wokół Muzeum i konsekwencje wpisu byłego obozu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Skomentowano wyniki prac badawczych przeprowadzonych w latach 90. i społeczne skutki uchwalenia ustawy o ochronie byłych hitlerowskich obozów zagłady.

Słowa kluczowe: Auschwitz-Birkenau, miejsce pamięci, dziedzictwo kulturowe, ochrona

AUSCHWITZ-BIRKENAU IN THE CONTEXT OF THE TOWN AND COMMUNE OF OŚWIĘCIM

Abstract. The article presents social determinants of the conservation and protection of the former Auschwitz-Birkenau German Nazi Concentration and Extermination Camp in areas surrounding the Auschwitz-Birkenau State Museum. It describes the history of the establishment of consecutive protection zones around the Museum and the consequences of the entry of the former camp into the World Heritage List. It comments the results of research works carried out in the 1990s and an impact of the enactment of the law on the protection of former Nazi extermination camps on the local community attitude to the protection priorities.

Key words: Auschwitz-Birkenau, memorial, cultural heritage, protection

1. Wprowadzenie

Pozostałości po Auschwitz-Birkenau, największym niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym i zagłady, zostały na wniosek Polski wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 1979 roku. W uzasadnieniu wpisu podkreślono znaczenie tego miejsca jako dokumentującego okoliczności, w których doszło do Holokaustu. Auschwitz-Birkenau

¹ dr inż. arch, Wydział Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, 44-100 Gliwice, ul. Akademicka 7, tel.: 32 237 13 18, e-mail: Marek.Rawecki@polsl.pl



był największym ośrodkiem masowej zagłady ludności żydowskiej z Europy i największym obozem koncentracyjnym dla Polaków i więźniów z innych państw europejskich. Hitlerowcy zgładzili w nim ponad milion osób różnych narodowości i wyznań. Z sześciu milionów Żydów zabitych w czasie drugiej wojny światowej blisko milion zginęło w komorach gazowych Birkenau. Auschwitz-Birkenau jest na Liście UNESCO jedynym miejscem symbolizującym nazistowskie ludobójstwo. Komitet Światowego Dziedzictwa postanowił wpisać go jako obiekt wyjątkowy i ograniczyć nominację innych miejsc o podobnym charakterze.

2. Pomnik Męczeństwa

Spośród wielu określeń, jakimi zwykło się określać tereny byłego obozu w Oświęcimiu i Brzezince, termin „zabytek” jest rzadko stosowany. Najczęściej mówi się o „miejscu pamięci”, „cmentarzu”, „muzeum” [Kucia 2005] lub po prostu o „Auschwitz”. Nazwa „zabytek”, obiegowo kojarzona z wybitnymi dziełami minionych epok, zdaje się być w semantycznej sprzeczności z największym w dziejach ludzkości miejscem zbrodni. Jednak w języku polskim termin ten jest w pełni uprawniony, gdyż stanowi odpowiednik określenia „z dawnego bytu”, w przeciwieństwie do anglosaskiego „monument” eksponującego bardziej walor artystyczny „pomnika” niżli wartość świadectwa procesów historycznych [Rymaszewski 2000].

Niechęć do postrzegania byłego obozu jako zabytku nie jest nowa. W ustawie powołującej do życia Państwowe Muzeum w Oświęcimiu [ustawa 1947], będącej pierwszą formą prawnej ochrony tego miejsca, mówi się o „Pomniku Męczeństwa”. Ponad pół wieku później, w ustawie o ochronie byłych hitlerowskich obozów zagłady, pisze się o „Pomniku Zagłady” [ustawa 1999]. Jest to zrozumiałe, gdyż powszechnie odczuwano, tak wtedy jak i teraz, potrzebę upamiętnienia ofiar ludobójstwa. Już w 1944 roku, w czasie uwięzienia w obozie, Jerzy Adam Brandhuber tworzył pierwsze projekty przyszłego pomnika w Brzezince [Jaworska 1975]. W trakcie wpisu byłego Auschwitz-Birkenau na Listę Światowego Dziedzictwa, pojawiały się głosy sprzeciwu, gdyż UNESCO obejmowało dotąd ochroną miejsca dokumentujące ludzkie osiągnięcia, a nie zbrodnie [Rymaszewski 2000]. Także wpis terenów poobozowych do polskiego rejestru zabytków nastąpił bardzo późno, bo dopiero w 1995 roku.

Oczywiście, konsekwencje wyżej wymienionych faktów, w warstwie praktycznej, nie są znaczące. Podstawową troską tych, którym historia powierzyła opiekę nad pozostałościami obozowymi, były zawsze - ochrona i należyta konserwacja oryginalnego stanu zachowania. To dzięki konsekwentnemu traktowaniu tej spuścizny, jako *corpus delicti*, udało się, na przykład, zapobiec różnym inicjatywom artystycznym, powstającym w dobrej wierze, lecz mogą-

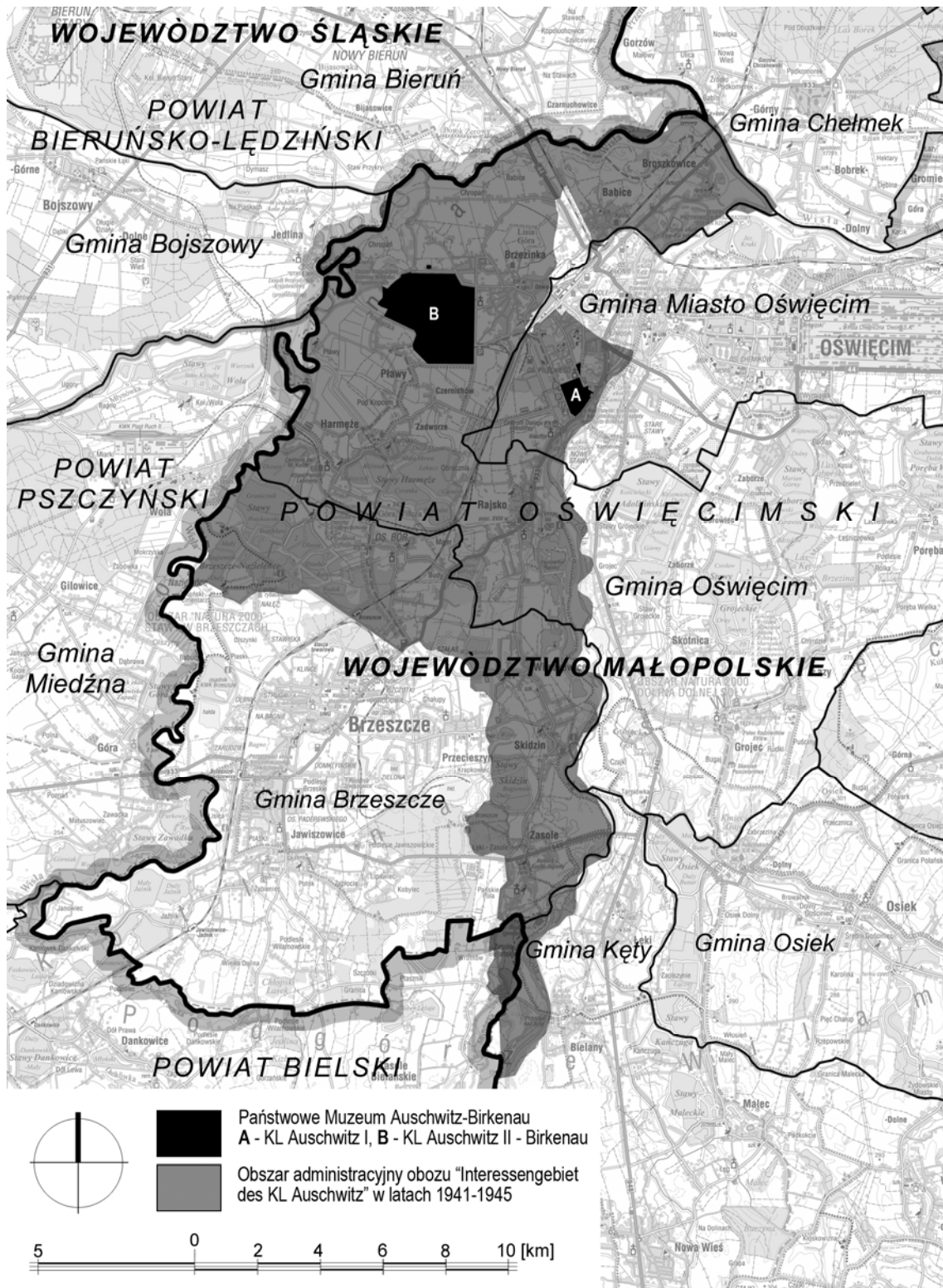
cym zniweczyć dokumentalny charakter miejsca [Rawecka i Rawecki 1997]. Wszystkie wizje lokalne przeprowadzone przez niemieckie sądy potwierdziły znaczenie tego miejsca jako dowodu rzeczowego w procesach przeciwko zbrodniarzom hitlerowskim toczonych w latach 60. ubiegłego wieku. Niezmieniona treść historycznego przekazu zadecydowała też o jego wpisie na Listę Światowego Dziedzictwa [Smoleń 1990].

Powyższe konstatacje dotyczą obszaru, który w powojennych latach został uznany za „Pomnik Męczeństwa” - terenów Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Należy jednak pamiętać, że stanowi on nikłą część tego, czym faktycznie był Auschwitz. Zarówno w sensie terytorialnym, administracyjnym, funkcjonalnym, jak i udokumentowanych zbrodni - było to prawie 50 kilometrów kwadratowych tzw. *Interessengebiet des KL Auschwitz* (il. 1) oraz 40 podobozów rozsianych po terenie Górnego Śląska. Ustawodawca, tworząc w 1947 podstawy prawne ochrony „Pomnika Męczeństwa” miał świadomość z jak skomplikowaną materią przyjdzie się zmierzyć i zadecydował, że powstanie on tylko na „części terenów dawnego obozu koncentracyjnego”. Ustalone dziesięć lat później granice Muzeum objęły ochroną przede wszystkim to, co najwymowniej świadczy o dokonanych przez hitlerowców zbrodniach. W ten sposób poza obszarem Muzeum znalazło się wiele miejsc i obiektów wznoszonych lub adaptowanych przez okupanta mających ścisły związek z faktografią byłego obozu [Rawecka i Rawecki 1996]. Nie zostały one objęte żadną formą ochrony, jedynie niektóre miejsca kaźni upamiętniono w formie tablic czy pomników.

3. Strefa ochronna

Nic tak mocno nie odcisnęło piętna na współczesnych debatach dotyczących Auschwitz, i nie odbiło się tak szerokim echem w światowych mediach, jak konflikty w otoczeniu Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. „Kościół w Brzezince” (1994), „Supermarket” (1996), „Dyskoteka w byłej garbarni” (1999), a niedawno „Kopiec Pamięci i Pojednania” (2006), to głośne kontrowersje w fundamentalnych kwestiach postrzegania miejsca pamięci i stosowności prowadzonych w jego otoczeniu działań.

Konflikty te, z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej i planowania przestrzennego, należy widzieć w dwóch płaszczyznach. Pierwsza, to, co może, a co nie powinno znajdować w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca pamięci ze względu na jego symboliczną wymowę i martyrologiczny charakter. Druga - na jakie funkcje można, a na jakie nie należy, adaptować obiekty poobozowe. Są też dwie optyki spojrzenia na te kwestie: lokalna i zewnętrzna.



Il. 1. Plan obszaru administracyjnego obozu Auschwitz-Birkenau „Interessengebiet des KL Auschwitz” w latach 1941-1945, M.Rawecki.

Fig. 1. The plan of “Interessengebiet des KL Auschwitz”, the administrative area of the Auschwitz-Birkenau camp in 1941-1945, M.Rawecki.

Lekarstwem na konflikty miała być strefa ochronna. Konieczność jej ustanowienia pojawiła się, gdy powojenny rozwój Oświęcimia i Brzezinki naruszył dotychczasowy układ przestrzenny i sposób użytkowania otoczenia Muzeum wywołując liczne kolizje w sferze wizualnej (wysoka zabudowa) i użytkowej (hałas przemysłowy, komunikacyjny, fetor gospodarczy). Ustanowienie strefy nie zostało jednak poprzedzone studiami urbanistyczno-konserwatorskimi. W efekcie była to decyzja polityczna zakazująca jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej z docelowym zamiarem zachowania wokół Muzeum autentycznego krajobrazu z czasów wojny (Brzezinka, Pławy) i stworzenia zadrzewionego pasa izolującego (Oświęcim). Znamienne jest to, że intencją podjętych wtedy decyzji nie była ochrona konserwatorska konkretnych obiektów byłego obozu, bo też wiedza o ich lokalizacji i historycznej funkcji, była, w pierwszych powojennych latach, znikoma. Dopiero badania naukowe zlecone Jadwidze i Markowi Raweckim na początku lat 90. dały podstawę do podjęcia kompleksowych działań w tym względzie. Badania stały się nieodzowne w obliczu zaostrzającego się konfliktu pomiędzy Muzeum a lokalną społecznością. Od momentu wyzwolenia obozu istniała bowiem uporczywa presja mieszkańców Oświęcimia, Brzezinki i Pław na umożliwienie swobodnej budowy domów i gospodarstw na terenach położonych bezpośrednio przy Muzeum (il. 2). Do początku lat 90. kwestie te się nie uzewnętrzniały, gdyż autorytarny system polityczny w Polsce skutecznie to blokował.

Ktoś nieznający specyfiki miejsca mógłby ze zdumieniem zapytać: czy społeczność lokalna nie jest w pełni świadoma historycznej doniosłości byłego Auschwitz-Birkenau i jego znaczenia dla współczesności? Dlaczego wznoszenie domów tuż przy obozowych drutach jest dla niej tak ważne?

Dotykamy tu niezwykle istotnej kwestii. Lokalnie, Auschwitz położył się cieniem na wielowiekowej historii Ziemi Oświęcimskiej. Wysiedlone, ograbione, zburzone i przystosowane do celów obozu miejscowości, zagubiły pod ciężarem hitlerowskich zbrodni własną tożsamość. Mieszkańcy Oświęcimia, Brzezinki i Pław, którym los nie oszczędził tych traumatycznych doświadczeń, na swój sposób, też stali się ofiarami Auschwitz-Birkenau. Ofiarami szukającymi po wyzwoleniu miejsca do życia w napiętnowanych zbrodnią zgliszczach własnych domostw. Ofiarami, które, z pokolenia na pokolenie, zostały zmuszone do noszenia stygmatu zagłady we wszelkich próbach realizacji codziennych potrzeb i aspiracji życiowych. Dlatego obecnie społeczność lokalna upatruje w ochronie konserwatorskiej otoczenia Muzeum nie realizacji zobowiązań współczesnych wobec tego dziedzictwa a jedynie utrwalania źródeł jej piętna. Piętna, którym usprawiedliwia się wszystkie własne niepowodzenia [Goffman 2007].



Powszechne postrzeganie Oświęcimia i Brzezinki wyłącznie jako miejsc zagłady [Derczyński 2005], tylko wzmacnia takie postawy.



Il. 2. Powojenna zabudowa mieszkalna wsi Brzezinka widoczna od strony odcinka B II byłego obozu KL Auschwitz II - Birkenau, fot. M.Rawecki.

Fig 2. Post-war residential buildings of the village of Brzezinka visible from the B II section of the former KL Auschwitz II - Birkenau camp, photo M.Rawecki.

4. Auschwitz na Liście UNESCO

Były obóz koncentracyjny i zagłady Auschwitz-Birkenau został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa w bardzo wczesnym etapie wdrażania Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. Nie mógł być wtedy uwzględniony obowiązujący obecnie wymóg o koniecznym udziale lokalnej społeczności w procesie nominowania dla zapewnienia jej poczucia współodpowiedzialności, wraz z władzami państwowymi, za utrzymanie obiektu. Inną sprawą jest to, że wpis tak dramatycznego miejsca niepowiązanego w żaden sposób z rodzimymi wartościami, nie jest, jak w przypadku większości obiektów Światowego Dziedzictwa, źródłem dumy lokalnej społeczności, co stanowi ważny czynnik w jej zaangażowaniu na rzecz nominowania i późniejszej opieki.

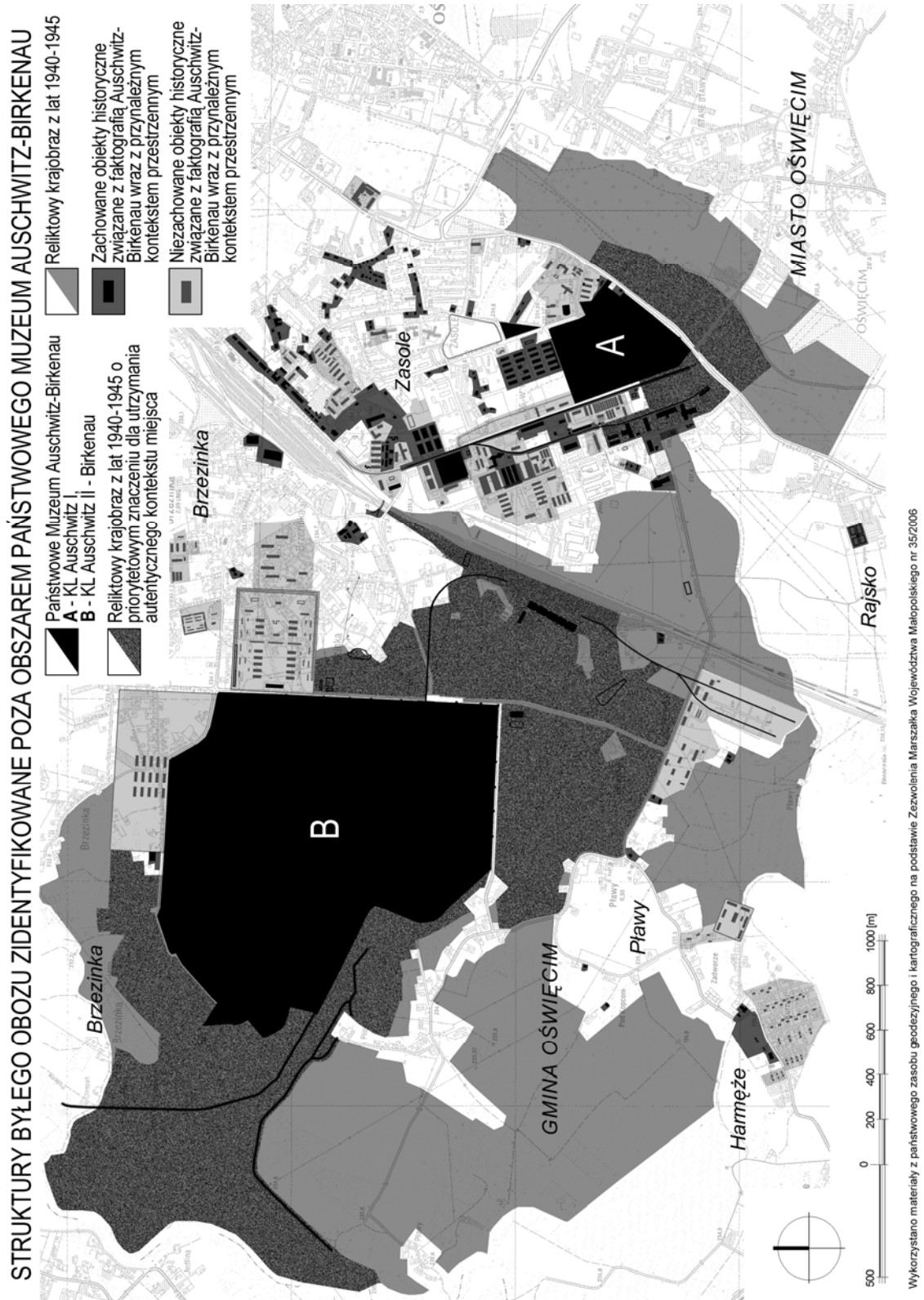
Integralną częścią dokumentacji nominacyjnej zatwierdzonej przez Komitet Światowego Dziedzictwa były załączniki graficzne, w których przedstawiono granice stref ochronnych

i stref ciszy (il. 4). We wniosku strona polska poinformowała, że „strefa ochronna jest poszerzana od 300 do 1000 metrów dla zachowania lub przywrócenia charakteru otoczenia Muzeum zbliżonego do czasów okupacji lub wprowadzenia pasa ciszy i niedopuszczenia do urbanizacji terenów otaczających”. Deklarowane strefy zostały umieszczone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Oświęcim [plan 1979].

Nowe strefy wokół Muzeum nie wniosły nic nowego do już istniejących. Zwiększyły jedynie obszar, dla którego w dalszym ciągu nie było sprecyzowanych reguł postępowania ani jakiegokolwiek polityki konserwatorskiej. Było to całkowicie sprzeczne z wymaganiami UNESCO. Ustanowienie stref ochronnych powinno bowiem poprzedzać wykonanie odpowiednich studiów technicznych [wytyczne 1978], a tego nikt wtedy nie zrobił.

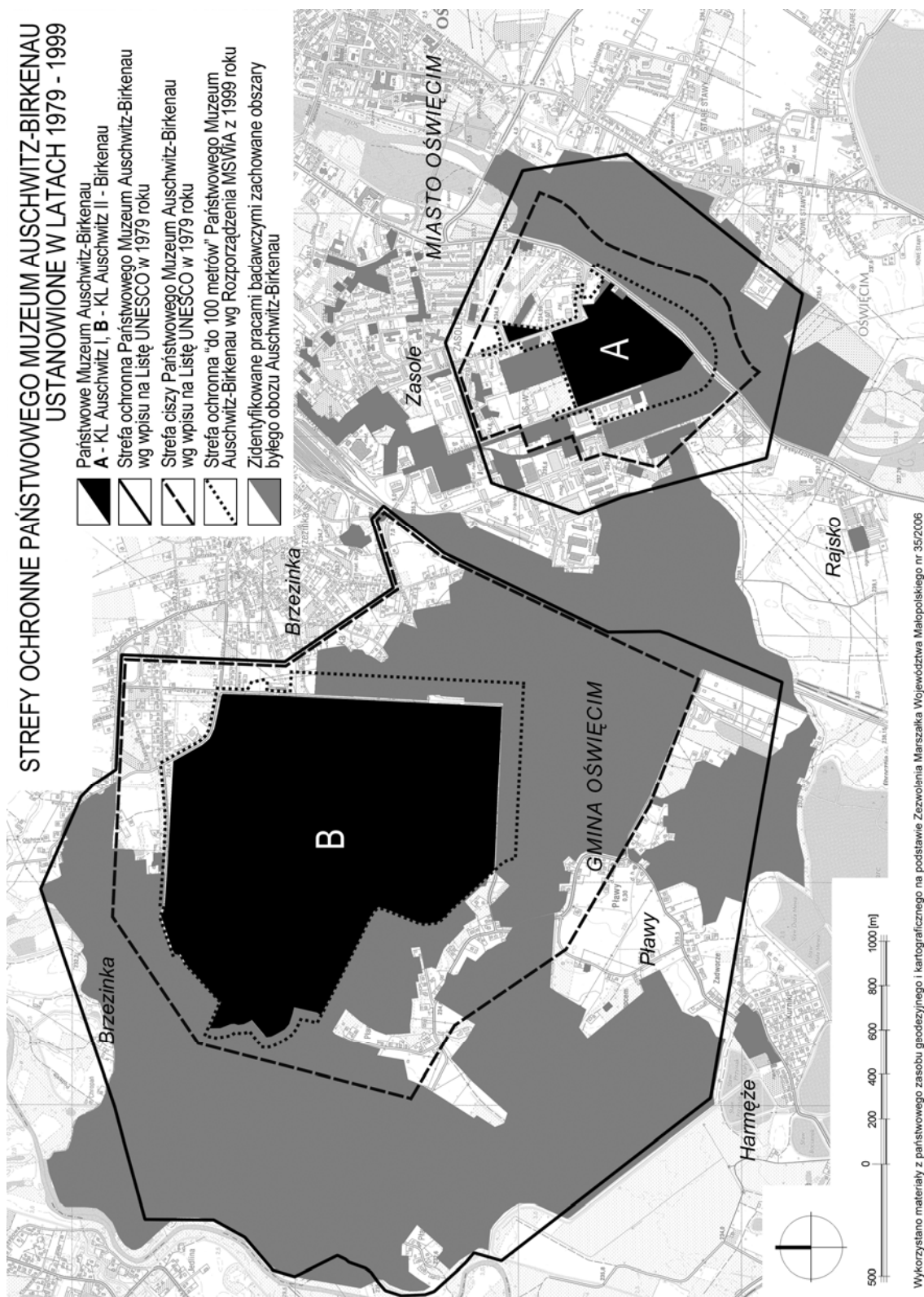
Nic więc dziwnego, że nowe regulacje tylko zaogniły istniejący konflikt. Po demokratycznych przemianach Polski dały o sobie znać ukryte od wielu lat emocje. W dniu 25 września 1992 roku Zebranie Wiejskie Brzezinki podjęło uchwałę o „całkowitej likwidacji strefy ochronnej wokół Muzeum”. Nie miało to rzecz jasna żadnego prawnego znaczenia, ale pokazało, jak wielka jest skala desperacji spowodowanej nieodpowiedzialnym podejściem decydentów do kwestii zagospodarowania otoczenia Muzeum.

Sytuacja uległa zmianie, gdy Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau zleciło opracowanie wspomnianych wyżej prac badawczych [Rawecka i Rawecki 1992-1999]. W ciągu siedmiu lat badań uzyskano nie tylko podstawową wiedzę o tym, co, i w jakim zakresie, winno podlegać ochronie w otoczeniu Muzeum (il. 3), ale też skonsultowano i uzgodniono proponowane zasady postępowania konserwatorskiego z szerokim gremium zainteresowanych stron - Międzynarodową Radą Oświęcimską, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, środowiskami byłych więźniów KL Auschwitz, władzami samorządowymi miasta i gminy Oświęcim. Z punktu widzenia dotychczasowych konfliktów niezwykle istotne okazały się bezpośrednie konsultacje ze społecznością Brzezinki i Pław, w formie Zebrań Wiejskich. Udało się wynegocjować kompromis uwzględniający zarówno potrzebę ochrony istniejących w otoczeniu Muzeum obiektów poobozowych i enklaw autentycznego krajobrazu, jak i potrzeby rozwojowe wsi. Dzięki przeprowadzonym pracom, było także możliwe konstruktywne odniesienie się do zaistniałego w międzyczasie konfliktu o „supermarket” [Rawecka i Rawecki 1996]. Przy udziale autorów badań powstał „Program Oświęcimski” i „Oświęcimski Strategiczny Program Rządowy”. Ustalenia prac badawczych dały bowiem merytoryczną podstawę do przygotowania konkretnych zadań inwestycyjnych i rewaloryzacyjnych w otoczeniu Muzeum i ich stałego finansowania z budżetu państwa [Rawecki 2003, OSPR].



Il. 3. Struktury byłego obozu zidentyfikowane poza obszarem Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w latach 1992-1999, M.Rawecki.

Fig. 3. Structures of the former camp identified outside the area of the Auschwitz-Birkenau State Museum in the years 1992-1999, M.Rawecki.



Il. 4. Strefy ochronne Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau ustanowione w latach 1979-1999, M.Rawecki.

Fig. 4. Protection zones of the Auschwitz-Birkenau State Museum established in the years 1979-1999, M.Rawecki.



5. Społeczne skutki nowej ustawy

W maju 1999 roku Sejm RP uchwalił ustawę o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady. Przyjęta inicjatywa legislacyjna rządu miała w założeniu rozwiązać skandal związany ze stawianiem krzyży na „żwirowisku oświęcimskim” [sprawozdanie 1997-1999]. Jednocześnie odniesiono się do kwestii stref ochronnych ustalając, że będzie to „pas gruntu o szerokości nie większej niż 100 m od granic Pomnika Zagłady”.

Uchwalenie ustawy poprzedziła intensywna akcja propagandowa prowadzona przez przedstawicieli rządu w środowiskach lokalnych miasta i gminy Oświęcim. Wojewoda Małopolski twierdził: „Chcemy stworzyć strefę ochronną wokół obozu o szerokości do 100 metrów. W wielu wypadkach ta strefa może być symboliczna i wynosić zaledwie 1 metr”. Zapewniał, że „nowa ustawa kończy z fikcją 500-metrowej strefy ochronnej. Rząd będzie zabiegał o wykreślenie z zapisów UNESCO strefy 500 m” [protokół 2000]. Potwierdzeniem tych słów było wydane rozporządzenie określające szczegółowy przebieg granic stref wokół Muzeum [rozporządzenie 1999]. Stref zgłoszonych w trakcie wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa nie wykreślono z zapisów UNESCO. Wręcz przeciwnie. W trakcie posiedzenia 25 sesji Biuro Komitetu Światowego Dziedzictwa stwierdziło, że 100-metrowa strefa wokół Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau nie może być uznana za odpowiednik strefy ochronnej i zwróciło uwagę na konieczność pilnego określenia strefy specyficznej dla miejsca i opracowania dla niej i dla Muzeum planu zarządzania [WHC 2001].

Nowa ustawa diametralnie zmieniła nastawienie społeczności lokalnej. Władze samorządowe wycofały się ze wszystkich dotychczasowych uzgodnień odnośnie do zakresu koniecznej ochrony otoczenia Muzeum. Autorytet państwa zwyciężył z ustaleniami badań naukowych. Ale też w trakcie prac legislacyjnych nikt z przedstawicieli rządu nie zadał sobie wysiłku, by zweryfikować koncepcję „100 metrowej strefy” z rzeczywistymi potrzebami działań konserwatorskich w Oświęcimiu, Brzezince i Pławach (il. 4). Co gorsza, nie przewidziano społecznych skutków proponowanych regulacji, a te okazały się katastrofalne.

Szczególnie ostro zarysował się konflikt w 2007 roku w trakcie prac nad planem zarządzania dla Auschwitz-Birkenau. O opracowanie tego dokumentu, jako niezbędnego dla prowadzenia właściwej polityki ochrony, Komitet Światowego Dziedzictwa apelował wielokrotnie do Rządu RP. Uzgodnione wcześniej zasady ochrony konserwatorskiej otoczenia Muzeum zostały przez władze samorządowe oprotestowane, jako próby przywrócenia „krajobrazu wojennego Auschwitz” i zablokowania wszelkiej aktywności gospodarczej na tym terenie.

Podjęto liczne uchwały i rezolucje oraz wystosowano do najwyższych władz szereg pism kwestionujących zasadność prowadzonych prac oraz żądających respektowania ustawy o ochronie byłych hitlerowskich obozów zagłady [Rawecki i in. 2007]. W efekcie ustalenia planu zarządzania nie mogły uzyskać powszechnie akceptowanego kierunku dalszych działań.



Il. 5. Brzezinka, ulica Kombatantów. Spalony i zdewastowany po 2005 roku magazyn byłego obozu Auschwitz-Birkenau, fot. M.Rawecki.

Fig. 5. Brzezinka, Kombatantów Street. A warehouse of the former Auschwitz-Birkenau camp, burnt down and devastated after 2005, photo M.Rawecki.

Samorządowa niechęć do materialnego dziedzictwa Auschwitz-Birkenau zlokalizowanego poza Muzeum przekłada się na społeczną obojętność wobec postępującej z roku na rok degradacji obiektów poobozowych (il. 5, 6, 7). W ich ratowaniu i ochronie nie pomógł przygotowany w tym celu „Oświęcimski Strategiczny Program Rządowy” (OSPR). Z kolejnych edycji programu znikają zadania rewaloryzacyjne na rzecz zwykłych inwestycji komunalnych i drogowych realizowanych w miejscach nawet bardzo odległych od Muzeum. Jest to wynikiem likwidacji w 2001 roku urzędu Pełnomocnika Rządu ds. OSPR i zmiany sposobu koordynacji całości prac związanych z ustalaniem priorytetów programu. Zadanie to powierzono bowiem poszczególnym beneficjentom wzmocniając w ten sposób partykularyzmy w imię zachowania „pokoju społecznego wokół byłego KL Auschwitz-Birkenau” [OSPR Etap IV].



„Czternaście lat pracy i sto milionów zł nie wystarczyły, by teren wokół Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau został uporządkowany. Wszystko wskazuje na to, że kolejny etap Oświęcimskiego Programu Rządowego (...) zakończy się fiaskiem” - tak w lutym 2011 roku Najwyższa Izba Kontroli podsumowała swój raport z kontroli stanu realizacji programu [NIK 2011].



Il. 6. Brzezinka, ulica Ofiar Faszyzmu. Niszczone od lat ruiny stacji wodociągowej byłego obozu Auschwitz-Birkenau, fot. M.Rawecki.

Fig 6. Brzezinka, Ofiar Faszyzmu Street. Decaying for years ruins of the water supply station of the former Auschwitz-Birkenau camp, photo M.Rawecki.

6. Podsumowanie

Prowadzone od dziesięcioleci prace naukowe powoli odsłaniają ogrom byłego obozu, niemieszczącego się w żaden sposób ani w 191 chronionych hektarach Muzeum, ani ustanowionych strefach ochronnych. Odkrywają jego skomplikowaną strukturę administracyjną, zrealizowane i planowane działania eksterminacyjne i gospodarcze. W konsekwencji problematyka ta dotyka coraz to nowych obszarów i dziedzin życia. Paradoksalnie, im dalej od czasów wojny, tym obraz Auschwitz-Birkenau, staje się pełniejszy. Pogłębiona wiedza budzi emocje, wyzwala potrzebę poznawczą, jest źródłem edukacji społecznej. Podstawowym obowiązkiem badaczy zajmujących się tą problematyką jest jak najszersze upowszechnianie

wyników prac. Wiedzę tę budują bowiem zdarzenia, za którymi kryją się ludzkie dramaty i zbrodnie. Udokumentowania naukowe w tak szczególnej dziedzinie są zawsze zobowiązujące. W aspekcie faktów teraźniejszych - tworzą podstawy ścigania i karania zbrodniarzy. W aspekcie faktów historycznych - służą upamiętnieniu ofiar i refleksji współczesnych. Różne są sposoby przechowywania w zbiorowej pamięci tragicznych wydarzeń z przeszłości. Nie ma na to gotowych recept. Konkretnie formy kształtowane są wrażliwością i oczekiwaniami społecznymi. Także polityką edukacyjną państwa. W każdym jednak przypadku wymagają zgodnego współdziałania zainteresowanych środowisk. Prace badawcze jedynie identyfikują ważne miejsca i obiekty historyczne. To od polityków i decydentów różnego szczebla zależy, jak w praktyce będzie wyglądało spożytkowanie tej wiedzy i wzięcie odpowiedzialności wobec potomnych za objęcie ochroną, lub za jej pozbawienie, istotnych relikwów Auschwitz-Birkenau.



Il. 7. Brzezinka, ulica Piwniczna. Największy magazyn byłego obozu Auschwitz-Birkenau. Pozostawiony bez opieki i niszczący od 1996 roku, fot. M.Rawecki.

Fig 7. Brzezinka, Piwniczna Street. The biggest warehouse of the former Auschwitz-Birkenau camp. Left unattended and decaying since 1996, photo M.Rawecki.



Wywołana konfliktami problematyka może zrodzić pytanie: czy w imię „pokoju społecznego” w ochronie i działaniach konserwatorskich nie należy jednak poprzestać na samym Pomniku Zagłady? Ale jest to pytanie retoryczne, czy o faktach historycznych należy pamiętać również poza ustawowymi 191 hektarami i czy należy tę pamięć wspomagać zachowaniem materialnych świadków historii? Niezależnie od prowadzonej obecnie walki samorządów miasta i gminy Oświęcim o przestrzeń wolną od jakichkolwiek śladów byłego obozu, walki prowadzonej w imię prawa do „normalnego życia” - ich następcy i tak nie unikną w przyszłości podobnych problemów. Wskazuje na to zarówno olbrzymia skala przestrzenna byłego obozu, jak i wzrastające z roku na rok zainteresowanie świata tym miejscem. Bycie depozytariuszem tak tragicznej pamięci to szczególnie ciężar, ale i zobowiązanie wobec historii, również tej własnej. Tylko siła czerpana z rodzimej kultury może pomóc mieszkańcom Oświęcimia, Brzezinki, Pław w przezwycięzeniu „cienia Auschwitz” i w podjęciu trudu wpiśnięcia jego historii w dzisiejszy kontekst miasta i gminy. To ważne w utrwaleniu pamięci o dobrych kartach dziejów Ziemi Oświęcimskiej. A to zobowiązuje nie tylko przed światem, ale też przed własnymi przodkami i potomnymi.

Bibliografia

- DERCZYŃSKI W. 2005. *Po obchodach 60. rocznicy wyzwolenia Auschwitz-Birkenau - obóz w Oświęcimiu w świadomości Polaków. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS, 2005, s.6. Dokument on-line: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_045_05.PDF, data dostępu 25.09.2011].
- GOFFMAN E. 2007. *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007, ISBN 83-7489-047-9, 978-83-7489-047-2, s.41.
- JAWORSKA J. 1975. „*Nie wszystek umrę...*”. *Twórczość plastyczna Polaków w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1975, s.50-51.
- KUCIA M. 2005. *Auschwitz jako fakt społeczny*. Kraków: Universitas, 2005, ISBN 83-242-0457-1, s.73-76.
- RAWECKA J. i RAWECKI M. 1996. Strefa ochronna Muzeum a centrum handlowe. *Pro Memoria*, 1996, nr 5, s.20-21, s.19-23.
- RAWECKA J. i RAWECKI M. 1997. Antynomie pamięci. *Pro Memoria*, 1997, nr 7, s.13-20.
- RAWECKA J. i RAWECKI M. 1992-1999. *Inwentaryzacja urbanistyczna strefy krajobrazowej Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka. Strefa A - Oświęcim*. 1992. *Studium Zagospodarowania Przestrzennego Strefy Krajobrazowej Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka w Oświęcimiu*. 1993-1995. *Studium Zagospodarowania Przestrzennego Strefy Krajobrazowej Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka w Brzezince, Pławach i Harmężach. Etap I - Materiały, Etap II - Wytyczne Ogólne*. 1996-1999. Gliwice: Pracownia Projektowa PLAN, 1992-1999. Dokumenty dostępne w Dziale Konserwacji Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau.

- RAWECKI M. i in. 2007. *Projekt planu zarządzania dla Miejsca Światowego Dziedzictwa Auschwitz Concentration Camp. Wersja 1.1.* 2007. Dokument dostępny w Narodowym Instytucie Dziedzictwa w Warszawie, s.176-183.
- RAWECKI M. 1995. Strefa ochronna Państwowego Muzeum Oświęcim-Brzezinka. *Sztuka cmentarna. Sympozjum międzynarodowe. Dokumenty.* Wrocław: Polski Komitet Narodowy ICOMOS i Muzeum Architektury we Wrocławiu, 1995, ISBN 83-901964-5-X, s.221-233.
- RAWECKI M. 2003. *Strefa Auschwitz-Birkenau.* Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2003, ISBN 83-7335-215-5, s.100-104.
- RYMASZEWSKI B. 2000. *Pamiętać będą pokolenia.* Oświęcim: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 2000, ISBN 83-85047-85-9, s.73, 74.
- SMOLEŃ K. 1990. Państwowe Muzeum w Oświęcimiu-Brzezince. *Auschwitz.* Warszawa: Książka i Wiedza, 1990, ISBN 83-05-12484-3, s.258-259.

Materiały wykorzystane w opracowaniu

- NIK 2011. *NIK o Oświęcimskim Programie Rządowym.* Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa. Dokument on-line: <http://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-oswiecimskim-programie.html>, (data dostępu 30.09.2011 r.).
- OSPR. *Oświęcimski Strategiczny Program Rządowy. Etap II 2002-2006. Etap III 2007-2011. Etap IV 2012-2015.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, s.12. Dokument on-line: http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/93/224/Oswiecimski_Strategiczny_Program_Rzadowy.html, (data dostępu 28.09.2011 r.).
- Plan 1979. *Miejscowy plan ogólny zespołu jednostek osadniczych miasta i gminy Oświęcim.* Zatwierdzony Uchwałą Nr XIX/72/79 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bielsku-Białej w dniu 5 maja 1979 r.
- Protokół 2000. *Protokół Nr XIX/2000 Sesji Rady Powiatu w Oświęcimiu z dnia 15.06.2000 r.* Oświęcim, s.10. Dokument on-line: <http://www.wrotamalopolski.pl/NR/rdonlyres/6385D345-4DC8-4DD9-8291-A324FB571E31/72386/NrXIX200015062000r.doc>, (data dostępu 2.10.2011 r.).
- Rozporządzenie 1999. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie określenia granic Pomnika Zagłady, na którego obszarze położony jest Pomnik Męczeństwa w Oświęcimiu, oraz obszaru i granic strefy ochronnej tego Pomnika.* Dz.U. 1999, nr 47, poz. 474.
- Sprawozdanie 1997-1999. *XV i XVI Sprawozdanie z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej za okres od sierpnia 1997r. do grudnia 1999r.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, s.19. Dokument on-line: <http://www.mswia.gov.pl/download.php?s=1&id=12821>, (data dostępu 28.09.2011 r.).
- Ustawa 1947. *Ustawa o upamiętnieniu Narodu Polskiego i innych Narodów w Oświęcimiu.* Dz.U. 1947, nr 52, poz. 265.



- Ustawa 1999. *Ustawa o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady*. Dz.U. 1999, nr 41, poz. 412.
- WHC 2001. *Twenty-fifth session. Report of the rapporteur. 25-30 June 2001*. Dokument: WHC-2001/CONF.205/10, Biuro Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, Paryż, 2001, pkt. V.274. Dokument on-line: <http://whc.unesco.org/archive/repbur01.htm#sec3>, (data dostępu 30.09.2011 r.).
- Wytyczne 1978. *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. Komitet Światowego Dziedzictwa UNESCO, 1978, Sesja 02COM, s.12. Dokument on-line: <http://whc.unesco.org/archive/1978/opguide78.pdf>, (data dostępu 23.09.2011 r.).